

ЈЕЛЕНА ЈОВАНОВИЋ (Београд)

КРУПНИ ПРОБЛЕМИ НА НАУЧНОЈ МАРГИНИ
(Божо Ћорић, *Лингвомаргиналије*, Друштво за српски језик и
књижевност Србије, Београд 2009., стр. 206)

1. Књига *ЛИНГВОМАРГИНАЛИЈЕ* Боже Ћорића сачињена је – по речима аутора – „од одабраних радова објављених раније у разним домаћим и страним публикацијама“ (5). „Наоко маргиналне, али недовољно осветљене или узгредно описиване језичке појаве“ (5) – Ћорић методолошки извлачи са периферије лингвистике, проблематизује их и размешта по различитим нивоима фундаментално засноване језичке базе.

1.1. У једном броју радова Божо Ћорић научним аргументима устаје против догматизма и настраности у лингвистици, откривајући језичке 'маргиналије' као значајан лингвистички и социјални простор за разрешење научних неистина, политичких заблуда и језичких злоупотреба.

1.2. У другима покреће извесна питања српске филологије и лингвистике која заслужују стручну пажњу, и о којима аутор износи сопствено компетентно мишљење.

2. Радови су перспективизирани и дијахроно и синхроно, и тематски су разврстани у неколико области: *језичка политика, норма, антропонимија и традиција*.

2.1. Прво поглавље – *ЈЕЗИЧКА ПОЛИТИКА* (8-67) – сачињено је од седам композицијских потцелина, те – квантитетски посматрано – запрема значајан део студије. Неки од њих разматрани су превасходно теоријски – али увек у

саодносно са језичком ситуацијом и језичким (не)приликама, други, пак – егземпларно, али опет као контигвитетне појаве исправно засноване и традицијом оверене научне теорије.

2.1.1. У раду са насловом *Анатомија наопаке хрватске језичке политике* (9-16) Ђорић скреће пажњу на лингвистички и политички курс у Хрватској, тј. на истрајан, а погрешан правац доказивања „да Срби и Хрвати не употребљавају исти стандардни језик“ (9). „Овако наопако ’језикословље’ – истражио је аутор (9-10) – среће се углавном код недоучених, приучених, примитивних, слабо обавијештених појединаца... Међутим, кад се предметом и методом свог рада у таквом друштву назовијезикословаца нађу афирмисани научници, онда је реакција стручне и научне јавности на њихове научне фалсификате ипак потребна...“.

2.1.2. О политички инструментализованим језичким експериментима аутор говори у метафорички насловљеном поглављу *Лингвоалхемичари* (17-26). (а) Ко су лингвоалхемичари? То су они научници који наносе највећу штету и језику и науци о њему. (б) Како их препознати? „Будући да им истина није циљ..., они, без имало научничког поштења, (не)вјешто ’штимају’ расположиве чињенице, користе се само одређеном (једностраном) литературом, узимајући и из ње ислучиво оно што потврђује њихову наопаку мисао“ (17). (в) Како их уклонити са лингвистичке сцене? Онако како је то показао Божо Ђорић – струком се борећи против ненаучних чињеница о српском језику пласираних у лингвистичким публикацијама.

2.1.3. На линији језичких и научних злоупотреба нашао се – по опажању Ђорића – и један термин (исп.: *Злоупотреба једног лингвистичког термина* (27-32)). (а) Полазећи од духа и традиције српског језика, – а расправљајући, у стилу основних постулата прашке школе, о кодификованој, нормативној, те обавезној и стилски диференцираној форми језика, – аутор супротставља термин *стандардни језик* термину *књижевни језик*. (б) Када се посеже за *стандардизацијом*? Реторички се пита аутор (31). „Посеже се, наравно, онда када се жели побољшати надрегионална комуникација“, но у склопу друштвено-политичких прилика, на жалост, – „стандардизација је била процес којим се надрегионална комуникација редуковала“.

2.1.4. Полазећи, као са једино оправдане научне дистанце, од дуге и богате традиције славистичке компаративистике, Божо Ђорић – у раду *Српски језик у кривом огледалу компаративистике* (33-40) – скреће пажњу на чињеницу „да се у међувремену ’увећао’ број словенских књижевних језика, што пред истраживаче поставља сасвим нове задатке и крупне изазове“ (33). Не само да материјал српског језика „није увијек узиман из релевантне и поуздане литературе, нити је сваки пут коректно интерпретиран“ (33-34), него су и неке његове црте погрешно интерпретиране, почев од идентификационих апликаата: два алфабета. „То је аксиом. Ако је тако, остаје нејасно зашто се... наводи само једно писмо – *ћирилица*“ (34).

2.1.5. У раду насловљеном *Носилац језика/језика на фону језичке ситуације на западном Балкану* (41-48) аутор разматра проблем *носиоца језика* на једном,

како каже, „етнојезички сложенем простору“. Нова дијатопијска стратификација, друштвеним приликама детерминисана, учинила је „да је то језичко пространство прошарано бројним границама, а оне су често и границе локалних језичких политика“ (41-42). То је донело и нове погледе – ненаучне – на један те исти научни организам, и – с друге стране – испровоцирало нове тврдње о старим истинама. „Реч је о једнојезичком пространству, а у складу с тим говоримо о носиоцу *језика*, а ако је у питању политички угао – реч је о вишејезичности, па онда говоримо о носиоцу *језика*“ (48).

2.1.6. На тој странпутици нелингвистичког вођења језика, и језичког политиканства, аутор опажа и феномен 'идиосинкразије' (исп. рад: *Идиосинкразија као принцип језичке политике* (49-54)). Ђорић указује на „редизајнирање постојећег језичког стања“ по различитим „субјективним укусима“ (49), наглашавајући да се овакве 'креације' и 'инвентивности' најбоље примају на лексичком пољу. Из таквог политичког семена ничу нелингвистичке прираслине које аутор представља и описује појмом *идиосинкразија* (50).

2.1.7. Најочитији случај језичког пуризма у Хрватској представља творба речи (исп.: *Творба речи у функцији пуризма* (55-67)). Ово нас не изненађује имајући у виду, пре свега, саму суптилност језичког подручја које називамо творбом речи, а које Белић одређује као простор и језичког грађења и језичког стварања. Спроведена упоредна анализа трију једнотомних речника – како читамо у књизи – потврдила је хрватску тенденцију ка језичком чистунству (пуризму).

2.2. Друго поглавље – *НОРМА* (69-118) – обухвата шест тема које се радијално разводе – у правцу морфологије, творбе речи, лексикологије и дијалектологије – од централног питања језичке исправности и неисправности, прихватљивости и неприхватљивости одређених форми.

2.2.1. Да је приликом нормирања етника и ктетика неопходно респектовати језичку праксу, чак и када су са становишта књижевног језика нерегуларне појаве – раширено је мишљење од којег полази аутор у раду *Етник, ктетик и норма (поводом облика Козарчанин и козарачки)* (71-76). Но, то теоријско полазиште релативизује двома методолошким напоменама. (а) „То значи да би извесни облици улазили у књижевни језик дијалекатски маркирани“ (71). (б) „Има разлога, и то лингвистичких пре свега, да се нормирање етника и ктетика разматра друкчије и одвојено од топонима“ (71). С тим у вези Ђорић предлаже теоријско-методолошко решење у приступу овој грађи, упућује, то јест, на систем творбе речи као полазиште у нормирању етника и ктетика (71-72).

2.2.2. У раду *Позајмљенице и врсте речи* (77-84) – аутор скреће пажњу на извесне тешкоће у одређивању шта је страна реч. (а) Одредити припадност извезденице јесте један проблем када се призна једнак значај деривационим конституентима, а додатни је проблем то што „у процесу деривације реч може остати у истој класи речи, али може и да је промени и пређе у другу класу“ (79). (б) Када се овоме дода и то да су у деривацији могуће и комбинације типа домаћа основа и страни суфикс али и страна основа и страни суфикс, а домаћи творбени

тип, онда Ћорић закључује „да није лако одредити припадност ових хибридних конструкција“ (79).

2.2.3. Варијацији јединица у оквиру језичког система аутор се посвећује у раду *Дублети и језичка правилност* (85-94). (а) У оквиру синонимског варирања посебно место заузимају апсолутни синоними, а међу њима тзв. дублети. Божо Ћорић на дублетизме скреће два различита, рекло би се опонентна теоријска погледа. У једном теоријском светлу они су непожељни; у другом, пак – дублетизам није баласт језика, већ значајна карика у његовом развоју. (б) Из подробног разматрања овог проблема Ћорић изводи закључак (94) да унификација дублетизама подразумева како испитивање на целом језичком пространству, тако и јасно изграђену научну методологију и научну презентацију резултата истраживања.

2.2.4. У раду – *Неке супстандардне појаве у савременом српском језику* (95-102) – аутор анализира неке језичке појаве савременог српског језика које из одређених разлога постају карактеристика супстандарда. Ћорић их посматра поларизовано, и то у пресеку: (а) дијатопијске стратификације српског језика, па каже да су „неке од анализираних супстандардних појава раширене на целом српском језичком простору, а друге заузимају ужу ареу“, и (б) дијастратске – те закључује да су „једне раширене готово у свим слојевима становништва, друге су обележје одређених социјалних група“. Да су оне међусобно конкурентне сведочи ауторово опажање „да се све оне у говору могу јавити напоредо“ (102).

2.2.5. Однос према дублетима главно је питање у раду са насловом *Дублети у светлу међујезичких и/или међуваријантских контакт/контакта* (103-110), чија је теоријска полука неједнак лингвистички третман овог феномена у србистици и кроатистици. (а) Док је „србистика је склона коезистенцији дублета свих врста“ (109), (б) кроатистика је – у традиционалном хрватском духу језичког пуризма – ненаклоњена дублетизму (110).

2.2.6. У последњем раду овога поглавља – *На маргини граматике (речца и постфикс 'год')* (111-118) – Ћорић скреће пажњу на структуре са компонентом (-)год у српским и хрватским граматикама. (а) „Те структуре имају свој правописни, прозодијски, граматички, лексички, творбени и синтаксички аспект“ (118). Аутор се усредсређује на детаљно разматрање прозодијског и граматичког аспекта. (б) Граматички посматрано – овај постфикс сврстава у речце, функционално, пак, – „она може бити интензификатор и модификатор“, наглашавајући да се у тој функцији не мора обавезно јављати са акцентом.

2.3. У трећем поглављу – *АНТРОПОНИМИЈА* (119-146) – Божо Ћорић се са граматичког, текстолошког и културно-историјског становишта бави проблемом антропонима.

2.3.1. У раду *Антропоними и граматика* (121-128) – аутор полази од става да су презимена увек индеклинабилна кад се односе на жену, међутим – његов је општи закључак „да је презиме у конструкцијама типа *Славица Петровић* индеклинабилно, а у оним типа *Славица Зекавица* – деклинабилно“ (128).

2.3.2. У раду *Антропоними и текст* (129-138) – ове се језичке јединице посматрају као носиоци одређене функционално-стилске информације. (а) Аутор најпре констатује да је дводелни начин идентификације лица обавезан у административно-правној сфери“, међутим, утврђује да се „у разним функционалним стиливима... користи се и једнокомпонентни модел“. (б) Ћорић се, даље, посвећује питањима дистрибуције 'антропонимских јединица' у женском роду у новинским текстовима, и закључује „да се број могућности идентификације лица женског пола увећава за једну јединицу у поређењу са именовањем лица мушког пола“ (129).

2.3.3. У трећем и последњем раду из трећег поглавља – *Ђуро и/или Ђура* (139-146) – Ћорић се бави личним псеудонимом познатог српског филолога, ученика и следбеника В. Караџића. (а) Ово име, или боље хипокористик, као што је познато, има двојаку форму у српском именослову: *Ђуро* и *Ђура*. Заиста је интересантно какво се име крије иза иницијала Ђ., пошто је Даничић рођењу Новосађанин, дакле долази са терена где влада облик са крајњим -а, а био је велики поклоник Вукова дела и заговорник вуковскога књижевног језика у свим његовим појединостима. (б) Пошто наведе грађу и аргументе за своју тезу, аутор у закључку утврђује следеће: „Ако би се, након свега напред изложеног, морало казати шта се крије иза иницијала Ђ., уз презиме *Даничић*, одговор је – *Ђуро*“ (146).

2.4. У последњем поглављу своје студије насловљеном – *ТРАДИЦИЈА* (147-188) – Божо Ћорић окреће се дијахронијским темама *par excellence*. Његов садржај чине аутори и њихова дела, с једне стране, као и језичке појаве у прошлости српског (књижевног) језика, с друге.

2.4.1. У расправи *О граматизи Ђуре Даничића* (149-154) – аутор доказује да су Даничићева *Мала српска граматика* и *Облици српског језика* два посебна дела, а не једно. Тој расправи претходи општа оцена Даничићева дела (149), а потом аргументовано подвлачење разлика (153) између две поменуте граматике, које су заправо студије о граматичкој структури српског језика, а не прости приручници. То и чини сваку од њих индивидуалним остварењем.

2.4.2. Рад Боже Ћорића *Неке језичке карактеристике правних текстова половине 19. века* (155-164) – уводи нас у проблематику књижевног језика вуковске и поствуковске фазе развоја српског књижевног језика у 19. веку. Око половине 19. века још увек су се умножавале забране Вуковог књижевног језика, па је разумљиво да школски систем настоји држати се антивуковске линије. Аутор се управо бави језиком уџбеничке литературе за правну струку (на примеру језика провуковске оријентације Димитрија Матића), и констатује да је било аутора који су упркос забранама прихватили народну реч као најприроднији израз и средство које отвара најлакши пут до ученичке свести (155-164).

2.4.3. Последњи рад последњег поглавља књиге *ЛИНГВОМАРГИНАЛИЈЕ* јесте: *Повеља бана Кулина (оригинал и преписи)* (165-188). Аутор је себи поставио задатак да детаљније проучи досадашња издања оригиналног примерка овог

значајног документа српске културне прошлости, с намером да утврди разлике међу издавачима, да открије грешке у односу на оригинал, да те разлике и грешке систематизује и да на основу тога публикује своје издање.

3. На крају, прилика нам је и задовољство да још једном скренемо пажњу на значајне резултате истраживања сакупљених у књизи *ЛИНГВОМАРГИНАЛИЈЕ* Боже Ћорића.

3.1. Иако тематски разноврсни, радови су повезани јединственом нити у чврсту целину, а та нит је ауторово осећање за прошлост и садашњост српског језика, снажна подршка разумевању његове историје и очувању његовог идентитета у данашње време.

3.2. Аутор прати унутрашњи развој и вањску судбину српског језика из раних његових фаза до данас. Што се тиче првога, он говори о морфолошким и творбеним питањима, са истом компетенцијом пратећи их и у дијахроној и у синхроној перспективи. А кад је у питању друго – он се успешно залаже за научну методологију у проучавању језика, и противи се овлашном и неадекватном приступу при разграничењу новонасталих књижевних или квази-књижевних језика од српског, као и за афирмацију научних истина насупрот заблудама уопште.

3.3. Ћорић своју студију *ЛИНГВОМАРГИНАЛИЈЕ* компоује не на маргинама, него у центру науке о српском језику. У вези са тематским круговима које обрађује, и који су врло релевантни и актуелни за нашу науку, он отвара и многобројна теоријска питања: структурално-лингвистичка, социјално-лингвистичка, језичко-историјска, језичко-нормативистичка, језичко-политичка, функционално-стилистичка итд.

3.4. О дубини захвата у материју и значају покренутих тема и решења у овој књизи говори на посебан начин и употребљена литература (189-203), која броји око 220 библиографских јединица.

3.5. Књига *ЛИНГВОМАРГИНАЛИЈЕ* Боже Ћорића писана је строго научним стилем па се и тим путем препоручује научној јавности. Али начин на који се износи грађа и аргументује у овој књизи – доступан је и читаоцу који није дубље упућен у тајне лингвистичке науке. Стога се може сматрати приступачном, и може се без устезања препоручити и професорима српског језика, као и студентској публици.